

УДК 93/94:631/635

**ГЛУЩЕНКО Леонід,**

кандидат сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник Полтавської державної сільськогосподарської дослідної станції імені М. І. Вавилова Інституту свинарства і агропромислового виробництва Національної академії аграрних наук (м. Полтава, Україна)

l.d.glushchenko@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0845-0201>

**ОЛЕПІР Роман,**

кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри землеробства і агрохімії імені В. І. Сазанова Полтавського державного аграрного університету (м. Полтава, Україна)

roman.olepir@pdau.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0825-7914>

**СОКИРКО Михайло,**

кандидат сільськогосподарських наук, директор Полтавської державної сільськогосподарської дослідної станції імені М. І. Вавилова Інституту свинарства і агропромислового виробництва Національної академії аграрних наук (м. Полтава, Україна)

ds.vavilova@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6705-2927>

**ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА ДОСЛІДНА
СТАНЦІЯ ІМЕНІ В. І. ВАВИЛОВА: ШЛЯХ ДОВЖИНОЮ У 140 РОКІВ**

У статті розглянуто історичний шлях в аграрній науці вчених Полтавської державної сільськогосподарської дослідної станції ім. М. І. Вавилова, яка у 2024 р. відзначає свій 140-річний ювілей. Що змусило аграріїв Полтавщини прийти до думки про необхідність створення наукової установи? Починаючи з першої половини ХІХ ст. значно підвищився попит на продукцію аграрного сектору. Також у цей час розвитку набула переробна промисловість, яка чималими об'ємами потребувала сільськогосподарську сировину. Вивчення технологічних процесів вирощування сільськогосподарських культур проводили і до цього, як правило, у маєтках землевласників, але на недостатньому методичному та організаційному рівнях. Усе це привело до необхідності створення науково-дослідної установи аграрного спрямування. 29 вересня 1866 р. сільськогосподарське товариство обговорює запропоновану від першого секретаря Ф. І. Гайдука «пропозицію про заснування полів або ферми для проведення сільськогосподарських дослідів». Але через низку організаційних і економічних питань цей процес розтягнувся на 18 років. На зборах Полтавського губернського земства на початку 1884 р. затверджують «Статут дослідного поля». На його підставі 28 жовтня (10 листопада) 1884 р. Полтавське сільськогосподарське товариство обрало першу раду Дослідного поля, поклавши тим самим початок його існування.

За 140-річний період діяльності Полтавської дослідної станції програми досліджень неодноразово зазнавали змін, залежно від запитів сільськогосподарського виробництва на різних етапах його розвитку. Визнаною є наукова бібліотека станції – одна з найстаріших в Україні, книжковий фонд якої є рідкісним зібранням наукових творів класиків землеробства, рослинництва, ентомології, селекції тощо. Славне ім'я цього закладу безпосередньо пов'язане з видатними вченими світового рівня: М. І. Вавиловим, В. І. Вернадським, В. В. Докучаєвим, А. Є. Зайкевичем, О. О. Ізмаїльським, П. А. Костичевим, О. Н. Соколовським, І. В. Якушкіним.

***Ключові слова:** дослідне поле, етапи становлення, здобутки станції, розвиток аграрної науки.*

**POLTAV STATE AGRICULTURAL EXPERIMENTAL STATION NAMED
AFTER M. I. VAVILOV: A 140-YEAR PATH**

The article examines the historical path in agricultural science of scientists of the Poltava State Agricultural Research Station named after M. Vavilova, which celebrates its 140th anniversary in 2024. What was the reason for the agrarians of the Poltava region to come to the idea of creating a scientific institution? Starting from the first half of the 19th century, the demand for the products of the agricultural sector increased significantly. Also during this period of development, the processing

industry was acquired, which required agricultural raw materials in considerable volumes. The study of technological processes of growing agricultural crops was carried out even before this, as a rule, in the estates of landowners, but at an insufficient methodical and organizational level. All this led to the need to create a research institution of agricultural orientation. September 29, 1866 the agricultural society discusses the proposal from the first secretary of F. I. Hajduk's «proposal to establish fields or farms for agricultural experiments». But due to a number of organizational and economic issues, this process was delayed for 18 years. At the meeting of the Poltava provincial zemstvo in early 1884, the «Statute of the experimental field» was approved. On its basis, on October 28 (November 10), 1884, the Poltava Agricultural Society elected the first council of the Experimental Field, thereby marking the beginning of its existence.

Over the 140-year period of activity of the Poltava Research Station, research programs have repeatedly undergone changes, depending on the demands of agricultural production at various stages of its development. The scientific library of the station is recognized as one of the oldest in Ukraine, the book fund of which is a rare collection of scientific works of the classics of agriculture, plant breeding, entomology, breeding, etc. The famous name of this institution is directly related to outstanding scientists with a world name: M. I. Vavilov, V. I. Vernadskyi, V. V. Dokuchaev, A. E. Zaikevych, O. O. Izmailskyi, P. A. Kostychev, O. N. Sokolovskyi, I. V. Yakushkin.

Keywords: experimental field, stages of formation, achievements of the station, development of agricultural science.

*Слова та ілюзії проходять, факти ж залишаються.
Б. П. Черепакін*

Постановка проблеми. Найстаріша науково-дослідна установа в Україні у галузі сільського господарства у цей складний період як для нашої держави в цілому, так і для станції зокрема, відзначає свій ювілей. Її заснуванню передували бурхливі зміни у соціально-економічному житті суспільства. Починаючи з другої половини XVIII – початку XIX ст. відбувся значний підйом промисловості і, як наслідок, ріст міського населення та зростання цін на сільськогосподарську продукцію. Попит на неї підвищився не тільки в середині країни, але і для вивозу за кордон. Все це невідкладно вимагало від землеробів прийняття відповідних дій. Передові аграрії вважали за необхідне для

подальшого підвищення продуктивності сільського господарства вести його на науково-обґрунтованій основі, отриманій шляхом експериментально провірених дослідних даних.

Мета дослідження: висвітлити особливості перманентної трансформації пріоритетів наукових досліджень Полтавської державної сільськогосподарської дослідної станції ім. М. І. Вавилова за 140-річний період діяльності, залежно від запитів сільськогосподарського виробництва на різних етапах його розвитку, та дослідити, як змінювалась актуальність наукових розробок.

Виклад основного матеріалу. На даний час увага усього світу звернута до України внаслідок повномасштабної збройної агресії російської федерації. У цей надскладний час для всієї країни Полтавська державна сільськогосподарська дослідна станція імені М. І. Вавилова відзначає своє активне 140-річне перебування на аграрній ниві, факт існування якої засвідчує окремішність і ствердження аграрного експериментаторства України незалежно від імперського впливу. У цьому зв'язку актуально розглянути і переосмислити її історичний досвід і внесок особистостей, які самовіддано працювали на благо українського народу та залишили після себе неоціненну творчу спадщину. Варто відмітити, що біля джерел наукової стратегії і тактики Дослідного поля у сільському господарстві стояли видатні вчені зі світовим ім'ям: М. І. Вавилов, В. І. Вернадський, В. В. Докучаєв, А. Є. Зайкевич, О. О. Ізмаїльський, П. А. Костичев, О. Н. Соколовський, І. В. Якушкін, які за цей більш ніж сторічний період були опосередковано причетні до наукового життя установи. Їхні напрацювання заклали міцний фундамент для подальшої ініціативної творчої роботи послідовників, як от: Б. П. Черепакін, С. Ф. Третьяков, В. І. Сазанов, М. Д. Пейхвассер, А. В. Знаменський, В. М. Рабінович, Й. І. Власюк, В. О. Черкасова, Г. М. Колобова, Я. Л. Яценко, Б. С. Зінченко, М. І. Гриб, В. К. Чуйко, І. П. Браженко, О. П. Райко, М. П. Темнохуд,

Ю. В. Безуглий, К. М. Зеленський, В. М. Яременко, М. В. Синюгін, І. В. Колісник, М. І. Стовба, К. П. Удовенко і багато інших. Вони не припиняли своєї наукової діяльності за різних соціально-економічних умов та були одними із законодавців вирішення питань, поставлених перед аграрною наукою.

За кліматично-погодними умовами територія Полтавської губернії у ХІХ ст. належала до районів з м'яким континентальним кліматом, прохолодною зимою, в основному з жарким, інколи сухим літом та недостатнім зволоженням. Основна територія губернії розташована у зоні Лісостепу. В той же час її південні райони прилягають до Північного Степу і по ряду кліматичних показників близькі до нього. Ґрунти території досить різноманітні, дві третини її займають чорноземи. Окремими масивами розташовані опідзолені і реградовані чорноземи, темно-сірі опідзолені ґрунти. У заплавах річок у комплексі з луговими-чорноземними залягають лугові солонцеві і солончакові ґрунти. Такі особливості природних умов Полтавщини надзвичайно сприятливі для ведення сільського господарства. Разом з тим низка питань, пов'язаних з кліматом, потребують вирішення і обґрунтування методів їх подолання. Зокрема це стосується водного режиму й особливо у засушливі роки.

Розвиток сільського господарства на Полтавщині у кінці ХVІІІ – на початку ХІХ ст. трансформувався у зв'язку з настанням епохи індустріалізації і зміною соціально-економічних відносин та збільшенням кількості міського населення і, як наслідок, зростаючого попиту на сільськогосподарську продукцію. Для подальшого підвищення продуктивності сільського господарства потрібно було вести його на основі результатів наукових досліджень. Але відсутність вірно продуманих програм проведення дослідів, самого процесу їх здійснення, поставлені виробництвом завдання вирішувалися не повною мірою. Отримані у різних регіонах України результати аналогічних

між собою досліджень, які здійснювались на низькому методичному рівні, не давали достовірних відповідей. У цей час багато прогресивних діячів відмічали, що експерименти, які проводилися протягом попереднього періоду, не створили базу матеріалів, за допомогою яких можна було б досягти бажаного результату за конкретних місцевих ґрунтово-кліматичних умов [1; 2].

Нерідко відбувалися дискусії між аграріями, в яких вони не приходили до єдиної думки. Наприклад, якому основному обробітку ґрунту віддати перевагу, або яку культуру висівати і після якої, якими дозами гною їх удобрювати. Хто пропонує застосовувати глибоку оранку, а хто, навпаки, є захисником не тільки мілкої, але і прославляє посів під рало. Хто рекомендує удобрення сільськогосподарських культур гноєм, а хто стверджує, що за органічного удобрення гноєм рослини згорають. Виходячи із цих неоднозначних тверджень, були зроблені висновки, що досліді господарів-практиків дали дуже мало користі. Ось чому потрібно організовувати науково-дослідні установи (дослідні поля, станції) і на основі отриманих на них правдивих результатів робити достовірні практичні висновки [1; 3].

Утворенню аграрної наукової установи передувало ряд подій на теренах Полтавщини. У 1865 р. було організоване Полтавське губернське земство. Ініціатором об'єднання сільських господарств Полтавської губернії був князь С. В. Кочубей. Установа і його голова О. В. Зеленський стояли біля витоків створення Полтавського дослідного поля (нині – Полтавська державна сільськогосподарська дослідна станція імені М. І. Вавилова Інституту свинарства і агропромислового виробництва НААН). Завданням вчених установи був і залишається пошук такої системи ведення сільського господарства, яка б забезпечила високу прибутковість та економічну ефективність за різних соціальних умов [4]. 29 вересня 1866 р. сільськогосподарське товариство обговорює запропоновану першим секретарем

товариства Ф. І. Гайдуком «пропозицію про заснування полів або ферми для проведення сільськогосподарських дослідів». Було поставлено завдання охопити майже всі галузі сільськогосподарського виробництва та проводити популяризацію отриманих результатів за час проведення досліджень. Але через низку організаційних і економічних питань цей процес продовжувався до 28 жовтня (10 листопада) 1884 р. – періоду заснування Дослідного поля. У складанні проекту створення цієї науково-дослідної установи і програми робіт для неї безпосередню брав участь професор А. Є. Зайкевич.

У кінці березня 1885 р. за рекомендаціями професорів А. Є. Зайкевича і І. О. Стебута загальні збори членів Полтавського сільськогосподарського товариства висловилися за призначення Б. П. Черепакіна директором Полтавського дослідного поля. Цей вибір був дуже вдалим. Борис Петрович був надзвичайно працьовитою і сумлінною людиною. Робота на новому місці, в рідній губернії, в галузі, до якої він мав науковий інтерес і природний нахил, цілком захоплювала його. Б. П. Черепакін відчуває велику відповідальність, на його долю випали не лише турботи з організації нової справи на досить мізерні кошти, але йому також довелося боротися з недовірою і скептицизмом, які зустрічають нові починання.

Б. П. Черепакін створив першу програму дослідів, яка охоплювала найважливіші питання сільського господарства. Це була видатна для свого часу програма. До неї входили дослід з озимими хлібами, питання нагромадження і збереження вологи, що було вкрай важливо для посушливого півдня і сходу України. Цю програму дослідів на початку травня 1885 р. Б. П. Черепакін виніс на розгляд Полтавського сільськогосподарського товариства. Він також був творцем дослідів беззмінного посіву жита озимого, який продовжується на Полтавській державній сільськогосподарській дослідній станції імені М. І. Вавилова до теперішнього часу.

Б. П. Черепакіну доводилось все робити самому, починаючи від розбивки

ділянок і забивання пакільців на їх межах. Адже ця справа була зовсім новою, потрібно було, перш ніж щось робити, добре обдумати і зважити, так як все зроблене розраховувалося на багато років, що найменше – на перший шестирічний період.

За роки праці директором Полтавського дослідного поля Б. П. Черепакін, крім кропіткої справи з ведення дослідів, знаходив час майже на кожному засіданні Полтавського сільськогосподарського товариства робити повідомлення про техніку землеробства та хід робіт на Дослідному полі. У 1888 р. він опублікував ґрунтовну працю «Звіт по дослідному полю Полтавського сільськогосподарського товариства за 1885-1887 рр.», за яку рада Петровської академії присвоїла йому вчений ступінь кандидата сільського господарства. Епіграфом до першого звіту Б. П. Черепакін взяв фразу: «Слова та ілюзії проходять, факти ж залишаються» [5; 6].

Упродовж 140 років функціонування неодноразово проводилася реорганізація установи. В 1910 р. Полтавське дослідне поле перетворено в Полтавську сільськогосподарську дослідну станцію, з 1931 р. – в Український науково-дослідний інститут кормів, з 1938 р. – в Український філіал Всесоюзного науково-дослідного інституту кормів, з 1956 р. – в Полтавську сільськогосподарську дослідну станцію. У 1981 р. станція стала головною установою науково-виробничого об'єднання «Еліта». У 1987 р. їй присвоєне ім'я М. І. Вавилова. В 1998 р. на станцію покладено обов'язки головної установи регіонального Центру наукового забезпечення АПВ Полтавської області. Згідно наказу УААН № 101 від 22 листопада 2004 р., Полтавську державну сільськогосподарську дослідну станцію перетворено в Полтавський інститут АПВ ім. М. І. Вавилова УААН. В 2011 р. інститут реорганізовано у Полтавську державну сільськогосподарську дослідну станцію імені М. І. Вавилова ІС і АПВ НААН України [6; 7; 8].

На початковому етапі діяльності Дослідного поля вивчалися актуальні для селянських господарств питання: вплив різних видів парів, глибини основного обробітку ґрунту, застосування органічних добрив на врожайність сільськогосподарських культур та зміни родючості ґрунту. Пізніше, по мірі появи запиту від сільгоспвиробника, проводилися дослідження зі з'ясування проблеми раціонального насичення польових сівозмін сільськогосподарськими культурами, їх структури, ефективності систем удобрення, прийомів обробітку ґрунту, норм висіву, строків і способів сівби пшениці озимої і кукурудзи.

У 1968 р. був закладений стаціонарний дослід, у якому у десятипільній польовій сівозміні з'ясовувався вплив зменшення глибини основного обробітку ґрунту з 20-22 см до 10-12 см (дискування в 2 сліди) під пшеницю озиму на її продуктивність. З 1963 р. на чорноземі типовому дослідного поля с. Степне розпочали проводити дослідження у стаціонарному досліді: «Вивчення продуктивності польових сівозмін за виходом зерна, кормових одиниць, перетравного протеїну та собівартості їх за різного ступеня інтенсивності сівозмін». В досліді вивчали 19 варіантів польових десятипільних сівозмін та беззмінні посіви кукурудзи, пшениці озимої і буряків цукрових. На деякі питання, які планувалося вирішити результатами цього стаціонарного досліді, було отримано відповідь уже після першої ротації. Тому частина варіантів дослідження стали уже не актуальні. І, як наслідок, у 1978 р. розпочато новий стаціонарний дослід: «Вивчення продуктивності польових сівозмін для спеціалізованих господарств з виробництва продукції рослинництва і тваринництва».

Крім вивчення питань у стаціонарних досліді, у другій половині 1970-х рр. проводиться велика кількість досліджень з удосконалення технологій вирощування пшениці озимої, ячменю ярого, кукурудзи на зерно, застосування гербіцидів. У кінці 80-х – на початку 90-х рр. минулого століття колектив

станції одним із перших серед науково-дослідних установ України ініціює ряд актуальних досліджень і, зокрема, з короткоротаційними сівозмінами та розробки системи удобрення в трипільних сівозмінах, ведення землеробства за умов посилення посушливості клімату, вивчення різного насичення польових сівозмін соняшником в умовах Лівобережного Лісостепу України. Вивчаються проблеми з удосконалення технологій вирощування зернових культур: пшениці озимої, ячменю ярого, вівса, зернобобових – сочевиці, гороху і круп'яних – проса, гречки.

З 2001 р. і до нині науковці займаються питаннями вивчення вузькоспеціалізованих сівозмін із короткою ротацією, адаптованих до ґрунтово-кліматичних та організаційно-економічних умов виробництва, системи удобрення культур у короткоротаційних сівозмінах з використанням побічної продукції, технологій мінімального обробітку чорноземних ґрунтів у вузькоспеціалізованих сівозмінах, впливу основних технологічних заходів на забур'яненість посівів в агроценозах Лівобережного Лісостепу. Крім того, і надалі проводять дослідження з удосконалення технологій вирощування на таких культурах як пшениця озима м'яка, пшениця м'яка яра, пшениця тверда яра, ячмінь ярий, овес, кукурудза, сочевиця, горох, чина, соя, соняшник.

За 140-річний період роботи на Полтавській державній сільськогосподарській дослідній станції імені М. І. Вавилова велика увага приділялася питанням поверхневого, а в останній час інноваційним, ресурсозберігаючим системам обробітку ґрунту (мінімальний, mini-till, no-till) з метою збереження вологи та покращення його родючості [9].

Ще при створенні Полтавського Дослідного поля одним із пріоритетних завдань, поставлених життям перед його співробітниками, було вивчення впливу різних природних і антропогенних факторів на підтримку природної родючості ґрунту та підвищення продуктивності сільськогосподарських

культур. На початку створення цієї наукової установи дослідження проводились на темно-сірому опідзоленому ґрунті, а, починаючи з другої половини ХХ ст., ще й на чорноземі типовому. Перші співробітники, які працювали у галузі агрохімії, вивчали питання впливу органічних добрив і, зокрема, гною, несхожого за своїм походженням (коров'ячого, кінського) за різного терміну його зберігання і у неоднакових за структурою та насиченням сільськогосподарськими культурами сівозмін на їх продуктивність та зміну родючості ґрунту.

Узагальнюючи отримані результати проведених спостережень (не одним поколінням вчених) варто зробити наступні висновки:

- кожна культура по-різному реагує на застосування органічних добрив, найбільшу окупність забезпечують буряки цукрові (кормові), біля 0,69 ц з.о., на другому місці картопля – 0,44 ц з.о., потім кукурудза на силос і зерно, відповідно 0,35 і 0,24 ц з.о., а найменше пшениця озима – 0,15 ц з.о.;

- найефективніші норми внесення гною у наших умовах під культури суцільного посіву 25–30 т/га, під кукурудзу і картоплю – 40 т/га, буряки цукрові – 40–50 т/га. Більші дози економічно не вигідні, та й з екологічної сторони вони мають негативний вплив на навколишнє середовище. З цього був зроблений простий і, разом з тим, виважений висновок, що краще гноєм удобрювати більшу площу меншими, науково-обґрунтованими дозами, ніж меншу більшими;

- внесення самих органічних добрив не дає можливості повністю реалізувати генетичний потенціал більшості сільськогосподарських культур. Сумісне внесення оптимально високих доз органічних і помірних мінеральних добрив дає найвищий економічний ефект та сприяє збереженню або навіть і покращенню природної родючості ґрунту.

Проведені на станції дослідження з мінеральними добривами у тимчасових і стаціонарних дослідах та отримані результати досліджень дають можливість запропонувати наступну концепцію їх використання, особливо у цей непростий для сільського виробника час:

- високу окупність добрив приростом урожаю отримуємо при внесенні мінеральних добрив під весняну культивуацію у малих дозах, а також у рядки при сівбі та підживленні рослин. Це у 2–2,5 рази ефективніше у порівнянні з основним їх внесенням;

- ще одним із ефективних способів внесення мінеральних добрив є так званий локальний (малими дозами не в розкид);

- мінеральні добрива застосовуються тільки під пріоритетні культури, які забезпечують найбільшу їх економічну окупність;

- оптимізувати дози добрив залежно від агрохімічних показників ґрунту, а ще краще – тримати цей процес у парадигмі з фазами розвитку сільськогосподарських культур, враховуючи результати рослинної і ґрунтової діагностики;

- дози, строки і способи внесення добрив визначаються від рівня удобрення попередника даної культури, а також і всієї сівозміни, особливо органічними добривами;

- застосування отрутохімкатів у боротьбі з бур'янами, шкідниками та хворобами на посівах сільськогосподарських культур дає можливість отримати найвищу ефективність від добрив;

- важливого значення набуває використання нетрадиційних джерел поповнення ґрунту органічною речовиною з метою збереження його родючості й отримання стійких урожаїв;

- одним із резервів підвищення продуктивності сільськогосподарських культур та зниження їх собівартості є використання

водорозчинних добрив, стимуляторів росту рослин [10].

Варто відмітити, що, поряд з цим, за період наукової діяльності різних поколінь вчених станції були закладені підвалини вітчизняної прикладної ентомології; розроблені методи і технології поліпшення природних кормових угідь на схилах балок, меліоративного покращення солонцюватих луків, комплексного захисту насінників люцерни від шкідників, технології вирощування високих врожаїв зернових, кормових культур тощо [11; 12]. Створена і практично використовується найбільша у країні популяція комах-запилювачів тепличних рослин і плодових насаджень [13]. Селекціонерами виведені і широко використовуються в Україні і за її межами близько 60 сортів кормових культур: люцерни, конюшини, еспарцету, райграсу високого, стоколосу безостого, вики озимої, горошку посівного (вика яра), буряків кормових. Все це є актуальним для агроформувань різного типу, їхньої діяльності не лише у Полтавській області, але й загалом в Україні [14].

Одним з унікальних дослідів, що проводиться на дослідній станції, є беззмінний посів жита озимого без застосування добрив, гербіцидів і фунгіцидів (1884 р.), який входить у п'ятірку подібних експериментів на планеті як за часом, так і вагомістю результатів досліджень [15–17]. Із закордонних довготривалих стаціонарів всесвітньо відомі експерименти Ротамстедської дослідної станції в Англії з удобренням пшениці беззмінної, ячменю і багаторічних трав, закладені між 1843 і 1855 рр. Протягом 149 років (з 1875 р.) ведеться дослід з добривами у Гриньйоні (Франція) у сівозміні пшениця озима – буряки цукрові. З 1878 р. продовжуються дослідження з житом беззмінним на фоні добрив у Галле – Німеччина. Беззмінні посіви кукурудзи (1876 р.) і вирощування її у 2–3-пільних сівозмінах вивчаються протягом 148 років у США. Результати цих досліджень актуальні і на сьогодні як з теоретичного боку (зміна агрофізичних та агрохімічних властивостей

грунту, динаміка продуктивності жита та бур'янів, шкідників і хвороб у посівах), так і з практичного [18–20]. За останні роки внаслідок низки економічних і організаційно-господарських факторів суттєво звузилася спеціалізація господарств. Аграрне виробництво зосередилося на вирощуванні окремих економічно вигідних культур для внутрішнього і зовнішнього ринків. Наслідком такої трансформації стали суттєві зміни у структурі сівозмін, ступеню насичення їх сільськогосподарськими культурами та перетворення їх у коротко ротаційні [21; 22]. Одним із джерел, на основі якого можливо вивчати проблеми таких сівозмін або повторних посівів, є узагальнення результатів досліджень з беззмінним вирощуванням сільськогосподарських культур [23].

За час усього періоду існування співробітники станції не припиняли наукової діяльності та були одними із законодавців аграрної науки завдяки тому, що вчені працювали не тільки за матеріальні блага чи славу, але були сподвижниками своєї справи, віддані науці. Крім того, еліта розуміла роль і значення науки для нормального функціонування держави. Один із найвідоміших політиків ХХ ст., прем'єр міністр Великобританії Уїнстон Черчіль під час війни з Німеччиною, коли йому запропонували зняти кошти з соціальної сфери для поповнення військової, сказав: «А для чого ми тоді воюємо?». Хочеться надіятися, що і у цій неординарній для України обстановці буде звернута належна увага на дослідні установи з метою процвітання країни у майбутньому.

Список використаних джерел та літератури

1. Гриб Н. И., Чуйко В. К. Полтавская ордена Трудового Красного Знамени сельскохозяйственная опытная станция им. Н. И. Вавилова. Киев: «Лыбидь», 1991. 228 с.
2. Сазанов В. И. Из истории возникновения опытного дела в России. *Известия Куйбышевского инженерно-мелиоративного института*. 1955. Т. 11. С. 57–65.

3. Третьяков С. Ф. Краткий исторический очерк Полтавского Опытного поля за 25 лет (1884–1909 гг.). Полтава, 1912.

4. Вергунов В. А., Коваленко Н. П., Сайко О. В. Розвиток сільського господарства Полтавщини в період скасування кріпацтва. Київ: Нора-прінт, 1998. 144 с.

5. Самородов В. М. Классики аграрной науки и Полтавская сельскохозяйственная опытная станция: к 130-летию учреждения. *Укн.*: 130 років служіння науці. Збірник наукових праць, присвячений 130-річчю з дня заснування Полтавської державної сільськогосподарської дослідної станції імені М. І. Вавилова. Полтава, 2014. С. 66–73

6. Браженко І. П., Чекрізов І. О. Шлях в 116 років. *Збірник наукових праць Інституту землеробства УААН*. 2000. Вип. 3–4. С. 112–120.

7. Власюк И. И. Результаты научно-исследовательской работы Полтавской сельскохозяйственной опытной станции. Харьков: «Прапор», 1964. 59 с.

8. Кулжинський С. Полтавська дослідна станція і дослідна справа Радянського Союзу. *Земельник*. 1925. Ч. 4–5. С. 83–85.

9. Лень О. І., Браженко І. П., Гангур В. В., Тоцький В. М., Корецький О. Є. Основні історичні етапи становлення і розвитку відділу землеробства. *Укн.*: 130 років служіння науці. Збірник наукових праць, присвячений 130-річчю з дня заснування Полтавської державної сільськогосподарської дослідної станції імені М. І. Вавилова. Полтава, 2014. С. 87–93.

10. Глущенко Л. Д. Історичний шлях розвитку агрохімічної науки на Полтавщині. *Укн.*: 130 років служіння науці. Збірник наукових праць, присвячений 130-річчю з дня заснування Полтавської державної сільськогосподарської дослідної станції імені М. І. Вавилова. Полтава, 2014. С. 83–87.

11. Писаренко В. М., Піщаленко М. А., Поспелова Г. Д., Коваленко Н. П., Шерстюк О. Л. Роль Полтавської державної сільськогосподарської дослідної станції в становленні і розвитку прикладної ентомології в Україні. *Від історії до сучасності: матеріали всеукраїнської наук.-практич. конф., присвяченої 135-й річниці з дня заснування Полтавського дослідного поля* (Полтава, 4 жовтня 2019 р.). Полтава, ПП «Астроя», 2019. С. 6–9.

12. Опара Н. М. Дослідження С. Ф. Третьякова з питань захисту рослин. *Від історії до сучасності: матеріали всеукраїнської наук.-практич. конф., присвяченої 135-й річниці з дня заснування Полтавського дослідного поля* (Полтава, 4 жовтня 2019 р.). Полтава, ПП «Астроя», 2019. С. 10–13.

13. Колісник І. В. Дикі бджоли – перспективні запилювачі. *Укн.*: 130 років служіння науці. Збірник наукових праць, присвячений 130-річчю з дня заснування Полтавської державної сільськогосподарської дослідної станції імені М. І. Вавилова. Полтава, 2014. С. 136–138.

14. Довгострокові стаціонарні польові досліді України: реєстр атестатів, за ред. П. І. Коваленка, В. І. Кисіля, М. В. Лісового. Харків. 2006. 119 с.
15. Kohan, A., Hlushchenko, L., Hanhur, V., Samoylenko, O., Len, O., Olepir, R., Kalinichenko, S., & Kavalir, L. (2017). Unique experiment of global agriculture in the Poltava region – long-term winter rye cultivation. *Agricultural Science and Practice*, 4 (1), 63–69. <https://doi.org/10.15407/agrisp4.01.063>
16. Глущенко Л. Д., Чекрізов І. О., Гангур В. В. та ін. Беззмінному житю 120 років. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2006. № 2. С. 49–52.
17. Стаціонарні довгострокові польові досліді Полтавської дослідної станції ім. М. І. Вавилова: Частина 2 / Кохан А. В., Олєпір Р. В., Глущенко Л. Д., Лень О. І., Самойленко О. А. / За ред. Кохана А. В., Олєпіра Р. В., Глущенка Л. Д. Полтава: ПП Астроя, 2019. 295 с.
18. Гангур В. В., Кохан А. В., Глущенко Л. Д., Олєпір Р. В., Лень О. І. Вплив природних і антропогенних факторів на динаміку гумусу та продуктивність пшениці озимої за беззмінного вирощування. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2019. № 3. С. 43–49. <https://doi.org/10.31210/visnyk2019.03.05>
19. Кохан А. В., Глущенко Л. Д., Олєпір Р. В., Лень О. І., Самойленко О. А. Продуктивність різних сортів і гібридів кукурудзи за беззмінного їх вирощування. *Вісник аграрної науки*. 2019. № 10. С. 18–23. <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk2019010-03>
20. Сівозміни у землеробстві України / За ред. В. Ф. Сайка, П. І. Бойка. Київ: Аграрна наука. 2002. 146 с.
21. Браженко І. П., Гангур В. В., Крамаренко І. В., Лень О. І., Удовенко К. П. Польові сівозміни з короткою ротацією в східному Лісостепу. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2008. № 3. С. 25–30.
22. Глущенко Л. Д., Кохан А. В., Олєпір Р. В., Лень О. І., Самойленко О. А. Поширення шкідників та продуктивність посівів пшениці озимої за беззмінного вирощування. *Вісник аграрної науки*. 2020. № 7. С. 46–53. <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202007-06>
23. Стаціонарні довгострокові польові досліді Полтавської дослідної станції ім. М. І. Вавилова: Частина 3 / Кохан А. В., Глущенко Л. Д., Лень О. І., Олєпір Р. В., Тоцький В. М. / За ред. Кохана А. В. Полтава: ПП Астроя, 2019. 232 с.

References

1. Grib, N. I., & Chujko, V. K. (1991). Poltavskaya ordena Trudovogo Krasnogo Znameni selskohozyajstvennaya opytная stanciya im. N. I. Vavilova [Poltava Order of the Red Banner of Labor Agricultural Experimental Station named after N. I. Vavilova]. Kyiv [In Russian].

2. Sazanov, V. I. (1955). Iz istorii vozniknoveniya opytnogo dela v Rossii [From the history of the emergence of experimental business in Russia]. *Izvestiya Kujbyshevskogo inzhenerno-meliorativnogo instituta*, vol. 11, pp. 57–65 [In Russian].

3. Tretyakov, S. F. (1912). Kratkij istoricheskij ocherk Poltavskogo Opytnogo polya za 25 let (1884–1909gg.) [A brief historical outline of the Poltava Experimental Field for 25 years (1884–1909)]. Poltava [In Russian].

4. Verhunov, V. A., Kovalenko, N. P., & Sayko, O. V. (1998). Rozvytok sil's'koho hospodarstva Poltavshchyny v period skasuvannya kripatstva [Development of agriculture in the Poltava region during the abolition of serfdom]. Kyiv [In Ukrainian].

5. Samorodov, V. M. (2014). Klassiki agrarnoj nauki i Poltavskaya selskohozyajstvennaya opytnaya stanciya: k 130-letiyu uchrezhdeniya [Classics of agricultural science and the Poltava Agricultural Experimental Station: on the 130th anniversary of the institution]. In book: *130 rokiv sluzhinnya nautsi. Zb. naukovykh prats', prysvyachenyy 130-ichchyu z dnya zasnuvannya Poltavs'koyi derzhavnoyi sil's'kohospodars'koyi doslidnoyi stantsiyi imeni M. I. Vavylova*. Poltava, pp. 66–73 [In Ukrainian].

6. Brazhenko, I. P., & Chekrizov, I. O. (2000). Shlyakh v 116 rokiv [A journey of 116 years]. *Zbirnyk naukovykh prats' Instytutu zemlerobstva UAAN*, issue 3–4, pp. 112–120 [In Ukrainian].

7. Vlasyuk, I. I. (1964). Rezultaty nauchno-isledovatel'skoj raboty Poltavskoj selskohozyajstvennoj opytnoj stancii [Results of research work at the Poltava Agricultural Experimental Station]. Harkov [In Russian].

8. Kulzhyn's'ky, S. (1925). Poltavs'ka doslidna stantsiya i doslidna sprava Radyans'koho Soyuzu [Poltava Research Station and the Research Department of the Soviet Union]. *Zemel'nyk*, issue 4–5, pp. 83–85 [In Ukrainian].

9. Len', O. I., Brazhenko, I. P., Hanhur, V. V., Tots'ky, V. M., Korets'ky, O. Ye. (2014). Osnovni istorychni etapy stanovlennya i rozvytku viddilu zemlerobstva [The main historical stages of the formation and development of the Department of Agriculture]. In book: *130 rokiv sluzhinnya nautsi. Zbirnyk naukovykh prats', prysvyachenyy 130-richchyu z dnya zasnuvannya Poltavs'koyi derzhavnoyi sil's'kohospodars'koyi doslidnoyi stantsiyi imeni M. I. Vavylova*. Poltava, pp. 87–93 [In Ukrainian].

10. Hlushchenko, L. D. (2014). Istorychnyy shlyakh rozvytku ahrokhimichnoyi nauky na Poltavshchyni [The historical path of the development of agrochemical science in the Poltava region]. In book: *130 rokiv sluzhinnya nautsi. Zbirnyk naukovykh prats', prysvyachenyy 130-richchyu z dnya zasnuvannya Poltavs'koyi derzhavnoyi sil's'kohospodars'koyi doslidnoyi stantsiyi imeni M. I. Vavylova*. Poltava, pp. 83–87 [In Ukrainian].

11. Pysarenko, V. M., Pishchalenko, M. A., Pospyelova, H. D., Kovalenko, N. P., & Sherstyuk, O. L. (2019). Rol' Poltavs'koyi derzhavnoyi

sil's'kohospodars'koyi doslidnoyi stantsiyi v stanovlenni i rozvytku prykladnoyi entomolohiyi v Ukraini [The role of the Poltava State Agricultural Research Station in the formation and development of applied entomology in Ukraine]. *Vid istoriyi do suchasnosti: materialy vseukrayins'koyi nauk.-praktych. konf., prysvyachenoyi 135-y richnytsi z dnya zasnuvannya Poltavs'koho doslidnoho polya, (Poltava, 4 zhovtnya 2019 r.)*. Poltava, pp. 6–9 [In Ukrainian].

12. Opara, N. M. (2019). Doslidzhennya S.F. Tret'yakova z pytan' zakhystu roslyn [Research by S.F. Tretyakov on issues of plant protection]. *Vid istoriyi do suchasnosti: materialy vseukrayins'koyi nauk.-praktych. konf., prysvyachenoyi 135-y richnytsi z dnya zasnuvannya Poltavs'koho doslidnoho polya, (Poltava, 4 zhovtnya 2019 r.)*. Poltava, pp. 10–13 [In Ukrainian].

13. Kolisnyk, I. V. (2014). Dyki bdzholy – perspektyvni zapylyuvachi. 130 rokiv sluzhinnya nautsi [Wild bees are promising pollinators]. *In book: 130 rokiv sluzhinnya nautsi. Zbirnyk naukovykh prats', prysvyachenyy 130-richchyu z dnya zasnuvannya Poltavs'koyi derzhavnoyi sil's'kohospodars'koyi doslidnoyi stantsiyi imeni M. I. Vavylova*. Poltava, pp. 136–138 [In Ukrainian].

14. Kovalenko, P. I., Kysil, V. I., & Lisovy, M. V. (Eds.). (2006). Dovhostrokovy statsionarni polovi doslidy Ukrainy. Reiestr atestativ [Long-term stationary field experiments of Ukraine. Register of certificates]. Kharkiv [In Ukrainian].

15. Kohan, A., Hlushchenko, L., Hanhur, V., Samoylenko, O., Len, O., Olepir, R., Kalinichenko, S., & Kavalir, L. (2017). Unique experiment of global agriculture in the Poltava region – long-term winter rye cultivation. *Agricultural Science and Practice*, 4 (1), 63–69 [https:// doi.org/10.15407/agrisp4.01.063](https://doi.org/10.15407/agrisp4.01.063)

16. Hlushchenko, L. D., Chekrizov, I. O., & Hanhur, V. V. (Eds.). (2006). Bezzminnomu zhytu 120 rokiv [Unchanged rye is 120 years old]. *Visnyk Poltavs'koyi derzhavnoyi ahrarnoyi akademiyi*, no. 2, pp. 49–52 [In Ukrainian].

17. Kokhan, A. V., Hlushchenko, L. D., Len, O. I., Olepir, R. V., & Totskyi, V. M. (2019). Statsionarni dovhostrokovy polovi doslidy Poltavskoi doslidnoi stantsii im. M. I. Vavylova: Chastyna 2 [Stationary long-term field experiments of the Poltava research station named after M. Vavilova: Part 2]. Poltava [In Ukrainian].

18. Hanhur, V. V., Kokhan, A. V., Hlushchenko, L. D., Olepir, R. V., & Len, O. I. (2019). Vplyv pryrodnykh i antropohennykh faktoriv na dynamiku humusu ta produktyvnist' pshenytsi ozymoyi za bezzminnoho vyroshchuvannya [The influence of natural and anthropogenic factors on the dynamics of humus and the productivity of winter wheat under unchanged cultivation]. *Visnyk Poltavs'koyi derzhavnoyi ahrarnoyi akademiyi*, no. 3, pp. 43–49. <https://doi.org/10.31210/visnyk2019.03.05> [In Ukrainian].

19. Kokhan, A. V., Hlushchenko, L. D., Olepir, R. V., Len, O. I., & Samoilenko, O. A. (2019). Produktyvnist riznykh sortiv i hibrydiv kukurudzy za

bezzminnoho yikh vyroshchuvannya [Productivity of different varieties and hybrids of corn during their constant growth]. *Visnyk ahrarnoi nauky*, no. 10, pp. 18–23. <https://doi.org/20.31073/agrovisnyk2019010-03> [In Ukrainian].

20. Sayka, V. F., & Boyka, P. I. (2002). Sivozminy u zemlerobstvi Ukrayiny [Crop rotations in agriculture of Ukraine]. Kyiv [In Ukrainian].

21. Brazhenko, I. P., Hanhur, V. V., Kramarenko, I. V., Len', O. I., & Udovenko, K. P. (2008). Pol'ovi sivozminy z korotkoyu rotatsiyeyu v skhidnomu Lisostepu [Field crop rotations with short rotation in the eastern forest-steppe]. *Visnyk Poltavs'koyi derzhavnoyi ahrarnoyi akademiyi*, no. 3, pp. 25–30 [In Ukrainian].

22. Hlushchenko, L. D., Kokhan, A. V., Olepir, R. V., Len', O. I., Samoylenko, O. A. (2020). Poshyrennya shkidnykiv ta produktyvnist' posiviv pshenytsi ozymoyi za bezzminnoho vyroshchuvannya [Distribution of pests and productivity of winter wheat crops under unchanged cultivation]. *Visnyk ahrarnoyi nauky*, no. 7, pp. 46–53 <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202007-06> [In Ukrainian].

23. Kokhan, A. V., Hlushchenko, L. D., Len, O. I., Olepir, R. V., & Totskyi, V. M. (2019). Statsionarni dovhostrokovy polovi doslidy Poltavskoi doslidnoi stantsii im. M. I. Vavyl'ova: Chastyna 3 [Stationary long-term field experiments of the Poltava research station named after M. Vavilova: Part 3]. Poltava [In Ukrainian].

Рецензенти:

Н. Б. Щebetюк, д. і. н.;

Л. М. Татарчук, к. і. н.

Надійшла до редакції: 20.08.2024 р.